

Pretsch Fr. 1.60 17. annada, numer 208

Pro Grigioni Italiano fa bilantscha

La Pro Grigioni Italiano vul appellar al chantun d'ademplir ses pensums constituziunals.

2

Giubileum dal Parc Naziunal Svizzer

L'onn 2014 festivescha il Parc Naziunal Svizzer ses 100avel anniversari.

9

DIE SÜDOSTSCHWEIZ

LA QUOTIDIANA

Redacziun: Via comerciala 22, 7007 Cuira, tel. 081 920 07 10, fax 081 920 07 15

Fögl Ladin

GASSETTA ROMONTSCHA

CASA PATERNA/LA PÙNT

LA VOUSCH DA SURMEIR

Ils meinis ein fetg dividi

Discussiun impulsiva davart il Parc Adula e la catscha a Surrein

DA HANS HUONDER / ANR

Cun in survetsch divin da s. Hubert, ina revista da trofeas ed animals preparai sco era ina discussiun al podi davart il Parc Adula e la catscha ha l'Uniun da catschadurs Greina Sumvitg festivau la fin d'jamna il giubileum da 75 onns. En connex cun quel ha ella envidau las classas dil Consorzi da scola

Sumvitg-Trun da s'informar davart la selvaschina, la catscha, mo era la pesca e la varietad da pêschs ellas auas indigenas. Catschadurs e survigilonza da catscha e pesca han purschiu in'exposiziun detagliada che ha dau als scolars, mo era als visitaders carschi ina grondiusa investa els fatgs dalla fauna selvadia indigena. La sonda sera ha l'uniun era dau la caschun da debattar da-

vart il Parc Adula ord vesta dalla catscha. La discussiun ei stada fetg animada ed ha mussau ch'ils detagls davart il nez dil territori dil Parc Adula futur ston plaunsiu sin meisa per possibilitar in meini cumplet dil project. Igl onn 2015 vegnan las vischnaucas a decider davart la participaziun al Parc Adula.

➤ PAGINA 3

Las scolas dil consorzi Sumvitg-Trun han giu la caschun da recaltgar informaziuns e novas enconuschienschas davart la fauna selvadia indigena.

FOTO H. HUONDER

Debatta animada davart il Parc Adula

L'Uniun da catschadurs Greina Sumvitg ha festivau il giubileum da 75 onns

DA HANS HUONDER / ANR

■ La fin dall'jamna passada ha l'Uniun da catschadurs Greina Sumvitg comemorau il giubileum da 75 onns. Quei ei succediu cun in vast program, denter auter cun ina discussiun al podi davart il Parc Adula e la catscha. Igl ei semussau ch'ils responsabels dil project ston aunc prestar bia lavur da perschusin. Il Parc Adula sesanfla dapre-sent ella fasa da svilup. Il proxim temps vegnan tuttas preparativas fatgas per che las vischnauncas pertuccadas sappien decider davart lur participaziun definitiva. Il document persuenter duess esser avon maun l'auter onn. Differentas gruppas da lavur s'engaschan vid ils detagls dil concept final, denter auter era ina cun catschadurs. Il perimeter actual dil project dil Parc Adula cumpeglia ina surfatscha da 1064 kilometers quadrat. La zona da coc monta 170 kilometers quadrat. La reit da sendas ei 1160 kilometers liunga. Avon biebein treis onns ha la confederaziun dau glisch verda per la fasa da

svilup. Pertuccai dil project ein ils cantuns Grischun e Tessin cun las regiuns Surselva, Calanca, Mesauc, Viamala, Val Blenio e Leventina. En tut ein 20 vischnauncas cun rodund 14 000 habitontas e habitonts involvidas. Il territori entuorn il Péz Adula ei in dils pli gronds intschess naturals en Svizra.

Meinis dividi

Alla discussiun al podi dalla sonda sera en halla da gimnastica a Surrein ein il meinaproject Rico Tuor, cusseglier naziunal e commember della suprastanza dalla Regiun Surselva Martin Candinas (pro), sco era ils catschadurs Leo Tuor ed Otmar Wetzel (contra) separticipai. Las grondas differenzas denter ils promoturs dil project ed ils adversaris da quel ein semussadas gia ellas empremas damondas dils dus moderaturs Esther Berther e Valentin Schmed, respectivamein ellas rispostas. «Jeu vi buca viver en in parc, respectivamein in museum. En in parc van turists», di Leo Tuor che habitescha en Val Sumvitg. Otmar Wetzel da Mustér

La discussiun al podi la sonda sera a Surrein en in'atmosfera da catscha. Da sen. Rico Tuor, Martin Candinas, Valentin Schmed, Esther Berther, Leo Tuor ed Otmar Wetzel.

FOTOS H. HUONDER

critichescha il project en general: «Negin che sa tgei che astga vegnir fatg e tgei buca. Ins di semplamein 'ins sa' e cun quei savein nus buca viver.» Perencunter defendea Martin Candinas il project: «Il Parc Adula ei negin tema pli grond a Berna. Ils parcs en general denton bein.» Rico Tuor ch'ei carschius si a Mustér e ch'ei returnaus suenter plirs onns da profes-siun ella Bassa ed egl exterior en sia patria, emprova da declarar l'idea dil project: «Jeu sundel returnaus fetg bugen el la regiun e vesel quei project dil Parc Adula sco ina schanza dil svilup.»

Ei drova plaz da lavur

Per Rico Tuor e Martin Candinas por-scha il Parc Adula la schanza da scaffir ina nova puschida e consequentamein era mantener e promover plaz da lavur. «Il svilup demografic fa quitaus. Enteifer ils davos diesch onns ei la vischnaunca da Sumvitg sereducida per 200 habitontas e habitonts. La Val Medel ha giu fetg paucas naschientshas ils davos onns. Quei dat da patertgar. Per quei motiv appelle-

schel jeu da collaborar e da procurar per soluziuns che surveschan alla regiun. Restricziuns senza senn ein era per mei exclusas. Ins sa denton buca dir na a tut e lu pretender che la politica sligi ils probleme», di Martin Candinas. Ella mede-ma crena dat Rico Tuor: «Il Parc Adula duei era contribuir all'economia. Nus havein la schanza da vender nos products singulars cun agid d'in label. Concer-nent las restricziuns enteifer il parc ei la confederaziun promta da dar suatienscha a differents gavischs. Il territori dil Parc Adula ha las premissas per in parc naziunal. Da quellas disponan praticamein neginas autres regiuns da tala grondezia en Svizra.»

Tgeilein nus?

Las attacas dils dus opponents Leo Tuor ed Otmar Wetzel ein stadas per part mas-sivas. Denter auter ei stau d'udit all'addressa da Rico Tuor e Martin Candinas: «Vus cartis sezs buca quei che vus scheis.» Per mei ha il project memia bia-rez enzennas da damonda. Ina da quellas

ei igl effect. Da quei parc profitesch sin-guls, mo buca la populaziun. Nus stuein empruar da tgirar igl existent. Nus duvreib buc in secund turissem da bu-lius», pretendea Otmar Wetzel e Leo Tuor completechesa: «Il parc ei ina illusio e cun visiuns essan nus buca gidai. Igl ei ina empermischun sco quei ch'ins ha fatg tier la Porta Alpina. Dapi rodund diesch onns ei la catscha sin la Greina scuman-dada. Persuenter serendan onn per onn 30 000 turists si leu. La camona dil Terri ei pli che pleina da bials dis. Nua duein ulteriuri turists haver plaz? Daco stuein nus proteger il nies pils turists? Daco sa quei buca succeder el Valleis? Qualidad e curteceivladad ein nies avegnir.» Sin ina damonda ord il publicum constatescha Rico Tuor ch'il Parc Adula ei buca la su-letta caschun da promover la regiun: «Ei dat la pusseivladad da svilup sco ad An-dermatt ni era outras. Il parc sviluppe-scha nuot, el dat sulettamein la pusseivladad da far quei. Il svilup vegn dils ha-bitonts. Sche nus lein denton promover la regiun, duvreib nus visiuns.»

L'Uniun da ca-tschiadurs Greina ha purschiu alla populaziun ina biala exposiziun da trofeas, animals preparai e fotografias. Il medem moment ha la survigilonza era propagau la pesca, denter auter cun ina parti-da bials péschs indigens. Nossa foto muossa in tschierv capital, in mussament dallas belle-zias dalla natura.

Dus lufs-tscherver giuvens a Sumvitg

La mumma e ses dus pigns ein vegni fotografai miez october 2013

DA HANS HUONDER / ANR

■ Dapi igl onn 2002 dat ei observaziuns ed indezis concrets da lufs-tscherver en Surselva. La notg sils 16 d'october 2013 ha quella historia dalla natura contonschii il punct culminont, sil-meins ord vesta documentara. Alla survigilonza da catscha eis ei reüssiu da fotografar ina mumma cun dus pigns. Sco quei ch'igl Uffeci da catscha e pesca dil cantun Grischun scriva en ina comunicaziun als mieds da massa ei quei l'emprema ga ch'igl ei reüssiu da fotografar lufs-tscherver giuvens el cantun Grischun. Igl ei la cumprova ch'ei ha dau pigns. «Quels pigns ein naschi cheu. Igl ei strusch pusseivel ch'els ein vegni neutier e segiramein exclusus ch'els ein vegni mess ora», di il guardiaselvaschina Werner Degonda da Cumpadials, cau dil district da catscha dalla Cadi. Aschia ha l'exposiziun davart ils animals selvadis al giubileum da 75 onns dall'Uniun da catschadurs Greina Sumvitg saviu vegnir completada cun quella actualitat. In bi regal da giubileum.

Informaziun d'in catschadur

Ch'igl ei reüssiu da fotografar ils treis lufs-tscherver ei d'engraziar ad in ca-

tschadur. «Ils 15 d'october 2013 hael jau obtenu l'informaziun concernant in cavriel scarpa sin intschess dalla vischnaunca da Sumvitg. Suentermiezdi hael jau montau la camera-trapla ella vischinonza dil cavriel e già paucas uras pli tard ha quella fatg ils emprems ma-letgs», di Werner Degonda. Sin la foto

ein da veser alternontamein la mumma e ses dus pigns. Els dus sedifferenzie-schan pulit in da l'auter quei che per-tucca la grondezia. «Remarcablaimein havein nus giu entochen ussa negins indezis ed era buca fatg observaziuns da quels lufs-tscherver ed havein era buca constatau in diember extraordinari

d'animals selvadis scarpai», di Werner Degonda. In lufs-tscherver cun pigns scarpa per ordinari entochen 60 ca-vreuls per onn. En comparegliestun cun il luf stattan ils donnas che vegnan schunca dil lufs-tscherver en rama. Medemamein attaccan els mo excepiunale mein animals da casa.

Ina dallas fotogra-fias fatgas la notg sils 16 d'october 2013. Ella muossa ils dus lufs-tscher-ver giuvens. In ma-letg fascinont. MAD

Observaziuns dapi 2002

Il lufs-tscherver ei vegnius extirpus el cantun Grischun entuorn 1850. Avon rodund 15 onns ei vegniu fatg emprova-s da recolonisar quei animal da rapina. Dapi lu ein differents exemplars vegni observai el cantun Grischun ni ch'ins ha registrau fastitgs ed animals scarpai cun clars indezis dil lufs-tscher-ver. 1999 ei vegniu cattau en Val Cri-stallina in ansiel-camutsch scarpa dil lufs-tscherver. 2002 ei in lufs-tscherver vegnius observaus regularmein ella part su dalla Surselva, nummadamein sin intschess dallas vischnauncas da Medel, Mustér e Sumvitg. Rodund dus onns ha quel passentau en quei territo-ri. Tenor il guardiaselvaschina Werner Degonda ha ei dau dapi lu differents observaziuns ell'entira Surselva. Mede-mamein ein fastitgs dil lufs-tscherver vegni registrat differentes gadas ed en plirs loghens. 2007 eis ei era reüssiu da fotografar dus differents exemplars cun agid d'ina camera-trapla. Igl onn 2012 ha ei dau ella Cadi duas observaziuns ed era uonn ei il lufs-tscherver vegnius observaus ni ch'ins ha cattau fastitgs dad el. Quei ei stau il cass en tuttas vi-schnauncas dalla Cadi cun excepiun da Medel.